

.....

Reflectarea imaginii lui Avram Iancu în Țara Bistrei în perioada interbelică

Cosmin PATCA

UNIVERSITATEA DIN ORADEA

 0009-0008-8151-8499

The reflection of Avram Iancu's image in the Land of Bistra during the interwar period. Through his acts of bravery during the revolution of 1848-1849 in the area of the Apuseni Mountains, but also through the values that guided his entire life, Avram Iancu remained in the eyes of his contemporaries with an image of a hero. Since his lifetime, Avram Iancu has enjoyed the interest of historiography and literature, which over time focused on aspects related to his life and activity. Over time, several works have been created that target the field of popular literature, religious literature, pictographic art or public monuments. The birth of Greater Romania in 1918 and the celebrations in 1924 related to the 100th anniversary of Avram Iancu's birth represented the favorable context for the spread of Avram Iancu's cult among Romanians in Transylvania and beyond. In this context, several attempts to preserve Avram Iancu's memory through popular creations, in different parts of Transylvania, are reported. The present study aims to find out how the memory of Avram Iancu was reflected in the northern part of Bihor County during the interwar period, by trying to reconstruct the atmosphere of the interwar Bihor village and its inhabitants.

Keywords: Avram Iancu, memory, popular ballad, Land of Bistra, interwar period.

Introducere: aspecte metodologice

Anul 2024 a fost declarat la nivel național „Anul Avram Iancu”, pentru a cinsti memoria Craișorului Munților, la 200 de ani de la nașterea sa. Prin faptele sale de vitejie din timpul Revoluției de la 1848-1849 din zona Munților Apuseni, dar și prin valorile care i-au călăuzit întreaga viață, Avram Iancu a rămas în ochii contemporanilor cu o imagine de erou. Prin prezentul material ne propunem identificarea factorilor care au contribuit la transformarea lui Avram Iancu din EROU al Munților Apuseni în EROU NAȚIONAL, prin recursul la principalele surse bibliografice redactare de-a lungul timpului despre Avram Iancu, printr-un demers critic. De asemenea, un alt obiectiv pe care îl avem în vedere este reconstituirea atmosferei satului românesc din Nordul Bihorului în perioada interbelică, prin ilustrarea evoluției istorice a localității, a structurii demografice, a aspectelor cu caracter etnografic și folcloric. Alături de acestea, un rol principal în analiza noastră îl va avea ilustrarea modului în care imaginea lui Avram Iancu apare în creațiile populare, prin analiza baladei lui Avram Iancu dintr-un sat de pe Valea Bistrei, Voivozi. În realizarea acestor obiective,

avem în vedere o baladă despre Avram Iancu, culeasă din localitatea Voivozi și publicată în 1937 în revista *Crișul Negru*. Vom face o analiză critică a acestui vechi cântec bătrânesc din Voivozi, identificând firul epic al său și motivele principale. Datele despre culegătorul baladei din 1937, precum și despre persoana de la care a fost culeasă balada vor completa tabloul general al satului românesc interbelic în care s-a răspândit și s-a manifestat cultul lui Avram Iancu.

Istoricul și arheologul Radu Popa a introdus în literatura de specialitate conceptul de „Țara Bistrei”. Săpăturile arheologice efectuate și conduse de reputatul arheolog bucureștean la Bisericuță, în proximitatea satului Voivozi și în apropierea râului Bistra, au dovedit existența unei biserițe de zid, de rit oriental, ce a funcționat în această parte de nord a Bihorului între secolele XIII-XV. Coroborarea rezultatelor arheologice cu analiza izvoarelor scrise și a altor tipuri de surse l-au determinat pe Radu Popa să considere că localitatea Voivozi a fost în Evul Mediu reședința unei vechi formațiuni românești, ce se întindea în zona Munților Plopișului și a râului Bistra. Prin conceptul de „Țara Bistrei”, utilizat de noi pe parcursul acestui material, vom avea în vedere așezările din bazinul hidrografic al Bistrei, situate în partea de nord-est a județului Bihor. Este prin excelență un spațiu multi-etnic și multiconfesional, dar în care prezența românească este numeroasă și cu o veche atestare documentară.

De la „Avram Iancu – eroul Munților Apuseni” la „Avram Iancu – eroul românilor”

La vârsta de 24 de ani, Avram Iancu se afla printre conducătorii Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, iar la 25 de ani era stăpânul Munților Apuseni, pe care-i transformase în Țară Românească atât din punct de vedere militar, cât și politic¹. În prezent, Avram Iancu este un EROU NAȚIONAL, cinstit la nivelul întregii națiuni române, nu doar în Transilvania natală, ci și la sud și est de Carpați, de către toți românii. Avram Iancu și-a impresionat contemporanii și continuă să impresioneze și azi. Duhul lui Iancu colindă și azi Munții Apuseni. Oamenii se mândresc că au moși în neamul lor care au fost căpitani în oastea sa sau l-au cunoscut pe Crăișorul Munților². Viața lui Avram Iancu a fost scrisă și rescrisă de nenumărate ori. Au făcut-o contemporanii săi, memorialiștii, istoricii și scriitorii, dedicându-i studii, articole, monografii, culegeri de folclor și de documente. Niciun regim politic, democratic sau autoritar, nu a încercat să aștearnă uitarea asupra activității sale, deoarece Avram Iancu a intrat în *Panteonul național*³.

¹ Ioan-Aurel Pop. Cuvânt de prețuire. În: Silviu Dragomir, *Avram Iancu: o viață de erou*, Ediția a II-a, pentru Anul „Avram Iancu” (2024), Studiu introductiv și notă asupra ediției de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș. Cuvânt de prețuire de Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române. Prefață de Liviu Maior. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2024, p. 5 (citată în continuare: S. Dragomir, *Avram Iancu...*).

² Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan. Perenitatea unui model: Eroul Național Avram Iancu. În: *Avram Iancu: eroul zilelor noastre*, coordonator Ioan Bolovan. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2024, p. 17.

³ Liviu Maior. Avram Iancu în primăvara anului 1848. Câteva considerații despre mentalitatea revoluționarului. În: *Avram Iancu – 150 de ani de la moarte. Studii și comunicări*, coordonatori Ela Cosma, Varga Attila. Cluj-Napoca: Editura Argonaut/Editura Mega, 2023, p. 15.

Dar care au fost mobilurile, factorii (factorii și argumentele) care au contribuit la transformarea lui Avram Iancu dintr-un EROU AL MUNȚILOR APUSENI într-un EROU NAȚIONAL, una dintre cele mai apreciate personalități din istoria românilor? Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, sensul principal al termenului EROU este cel de persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj excepțional în războaie, prin abnegație deosebită în alte împrejurări grele ori în muncă. Istoricul Pompiliu Teodor remarca foarte bine figura de erou a lui Avram Iancu și cultul ce s-a dezvoltat în jurul său: „Încă în toamna târzie a anului 1848, când flăcările Revoluției cuprinseser țara, Avram Iancu era marea și inegalabila personalitate, eroul moșilor săi fără îndoială, omul care întruchipa mai bine decât oricare altul aspirațiile națiunii. Din conducător al moșilor ridicăți la luptă, ajunge foarte curând, pe măsură ce mijloacele tradiționale, petiționale, se consumă, eroul națiunii, personajul legendar, ce simbolizează aspirațiile unei societăți în afirmare. S-a constituit de pe atunci un cult al Iancului, o legendă perpetuată în veac, la care îndreptăririle națiunii asociază mereu alte valori”⁴. Încercăm, în continuare, să identificăm câțiva factori ai acestei transformări.

În primul rând, Revoluția Pașoptistă a dat un impuls important conturării Pantheonului Național, iar unui revoluționar au devenit „subiecți ai mitologizării istorice”⁵. Avram Iancu nu s-a putut sustrage unei asemenea transformări, figura lui a devenit emblematică pentru toți românii, deoarece, după cum consemna Mircea Popa, liderul moșilor „simbolizează destinul implacabil al istoriei, dar și biruința asupra vremurilor grele. E destinul unui neam trădat, împilat, mințit, dar care stă cu fruntea sus în fața viitorului, convins fiind că dreptatea nu piere niciodată”⁶. Avram Iancu s-a remarcat de copil prin capacitatea sa extraordinară de a se instrui, de a depăși condiția umilă a iobagului român. Inteligența sa a fost mereu însoțită de dorința de a fi de folos poporului său prin instruire. Iancu era conștient că instrucția sa era calea spre eliberarea poporului. Acesta este crezul căruia i-a rămas fidel încă din copilărie, depășind orice obstacol din pregătirea sa⁷. Este crezul pe care îl exprimă și în testamentul său redactat în decembrie 1850. Ultima dorință a lui Iancu este de a-și lăsa bruma de avere pe care o avea națiunii, pentru a fi înființată o „Academie de drepturi”, încrezător fiind că „luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele”⁸.

Avram Iancu a fost un spirit european, a crezut în ideile de libertate, egalitate și fraternitate. Pregătirea sa profesională l-a ajutat să înțeleagă sistemul politico-social și necesitatea unor schimbări radicale. A fost deschis colaborării atât timp cât și națiunii române i se recunoșteau drepturile. Convins fiind că orice popor are dreptul la propria viață, nu s-a sfiit să afirme că acest drept, în condițiile neacordării sale, va fi cucerit⁹. Iancu întruchipează „intelectualul luptător”, care nu poate sta departe de vâltoarea timpului său, care nu își poate limita crezul, învățăturile și

⁴ Pompiliu Teodor. *Avram Iancu în memorialistică*. Cluj: Editura Dacia, 1972, p. 5.

⁵ Sorina Paula Bolovan, Ion Bolovan. *Perenitatea unui model...*, p. 9.

⁶ Mircea Popa. *Avram Iancu făuritor de istorie națională*. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2022, p. 293.

⁷ Sorina Paula Bolovan, Ion Bolovan. *Perenitatea unui model...*, p. 10.

⁸ Ioan-Aurel Pop. *Lumea lui Avram Iancu*. În: *Identitatea națională*. Iunie 2024, anul IX, nr. 1 (9), p. 4.

⁹ Sorina Paula Bolovan, Ion Bolovan. *Perenitatea unui model...*, p. 11.

idealurile la simpla afirmație și la concepte teoretice. Rolul lui Iancu în zona Munților Apuseni a sporit mai ales după evenimentele sângeroase de la Mihalț (începutul lunii iunie 1848). Din declarațiile mai multor martori din ancheta Kozma, realizată de autorități în luna iulie 1848, se desprinde imaginea unui Iancu ca erou salvator, care se bucură de încrederea totală a maselor¹⁰. Dacă în primăvara anului 1848 Iancu apare doar conducător al moșilor, în umbra marilor cărturari, din toamnă situația se schimbă, iar Iancu apare în prim-plan, alături de Axente Sever, Ion Buteanu și alții, pentru care ideile trebuiau să fie garantate de voința poporului înarmat¹¹. Începând cu toamna anului 1848 și timp de un an, Iancu a fost un bun organizator și un conducător plin de curaj și foarte popular în rândul oamenilor.

Memorialistica a avut un rol major în formarea și răspândirea cultului lui Avram Iancu, deoarece personalitatea istorică a lui Avram Iancu ne-a fost redată, în primul rând, prin opera memorialiștilor. Toți cei care l-au întâlnit pe Avram Iancu de-a lungul vieții sale au rămas impresionați de trăsăturile sale fizice și morale. Dovezile se găsesc în mărturiile unor personalități revoluționare românești (Alexandru Papiu-Ilarian, Alecu Russo, Simion Balint, Nicolae Bălcescu etc.), dar și în consemnările celor din partea opusă a baricadei revoluționare. Încă din timpul evenimentelor revoluționare, figura lui Iancu s-a detașat din galeria celorlalți lideri ai românilor din Transilvania, implicarea sa totală și dezinteresată, empatia lui față de cei mulți și oprimați fiind rapid și corect percepute¹². Din anul 1852, Iancu se confundă cu istoria poporului din munți, cu istoria aspirării naționale, intră în domeniul legendei, ce crește odată cu tot mai rara sa apariție publică¹³.

Lui Iosif Vulcan și revistei întemeiate de el, *Familia*, i se datorează includerea lui Avram Iancu în *Panteonul Român*, odată cu fixarea definitivă a imaginii sale eroice în conștiința istoriei românilor. Imaginea lui Iancu este cea a unui erou național, unic, salvator, transformându-se din erou al Munților Apuseni în erou al întregii națiuni române¹⁴. Așadar, Avram Iancu devine datorită calităților sale și prin intermediul instituțiilor culturale și al publicațiilor (în special ASTREI, care acționa pentru emanciparea românilor din Transilvania) un personaj celebrat, intrat în memoria colectivă. Numele său apare, an de an, la manifestările dedicate Revoluției de la 1848-1849, la Adunările de la Blaj de până la 1918 și după. La scurt timp după moartea Crăișorului Munților, survenită la 10 septembrie 1872, a apărut și ideea de ridicare a unui monument închinat lui Avram Iancu¹⁵. Importantă este și consemnarea preotului Vasile Gomboș din Vidra de Sus în „Protocolul morților parohiei ortodoxe române Vidra de Sus”. La rubrica numită „meseria celui mort”,

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹¹ Pompiliu Teodor. *Avram Iancu...*, p. 5-6.

¹² Ioan Bolovan, Sorin Șipoș, Craiul Munților între glorie și defăimare: așa-zisa nebulie a lui Avram Iancu. În: *Avram Iancu: eroul zilelor noastre*. Coordonator Ioan Bolovan. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2024, p. 95.

¹³ Pompiliu Teodor. *Avram Iancu...*, p. 10.

¹⁴ A se vedea: Ioan Bolovan, Floarea Pop. La originile eroizării culte a lui Avram Iancu. Iosif Vulcan și revista *Familia*. În: *Avram Iancu – 150 de ani de la moarte. Studii și comunicări*, coordonatori Ela Cosma, Varga Attila. Cluj-Napoca: Editura Argonaut/Editura Mega, 2023, p. 38.

¹⁵ A se vedea: Sorin Șipoș, Cosmin Patca, Mircea Matei. Între memorie și uitare. Cultul lui Avram Iancu prin monumentele de for public din județul Bihor. În: *Istorie locală și istorie națională în context european (Lucrările Conferinței Internaționale de Istorie „Acta Historica Civitatis Lugosiensis”, Lugoj, 8-10 decembrie 2023)*. Coordonatori: Sorin Șipoș, Laura Ardelean, Cosmin Patca, Constantin-Tufan Stan. Timișoara-Oradea: Editura Eurostampa și Editura Universității din Oradea, 2024, pp. 164-184.

evaluând măsura faptelor lui Iancu în contextul epocii, acesta consemnează: „Avram Iancu, Eroul Românilor”¹⁶.

Istoriografia românească și cea universală au contribuit la conturarea imaginii complexe a lui Avram Iancu. Nume de rezonanță din istoriografia românească (Silviu Dragomir, Ștefan Pascu, Pompiliu Teodor, Liviu Maior, Gelu Neamțu, Ioan Bolovan, Sorin Șipoș), dar și din cea străină (Keith Hitchins, Paul Michelson) au ajutat, prin cercetările lor, la cunoașterea vieții și activității acestui erou al moților și al tuturor românilor. Marele istoric transilvănean, Silviu Dragomir, autorul celei mai valoroase monografii despre Avram Iancu, îl creiona pe Iancu în următoarele note: „Avram Iancu [...] a fost reprezentantul cel mai de seamă al Revoluției române transilvănene și un veritabil erou al poporului, ale cărui virtuți le-a făcut să strălucească peste veacuri ca o pildă vie a urmașilor iubitori de patrie și ca un izvor luminos de mândrie națională”¹⁷. Istoricul american Keith Hitchins considera că Avram Iancu „a împărtășit aspirațiile mișcării Europei tinere care s-a manifestat în aproape toate țările în deceniile anterioare izbucnirii revoluției”¹⁸.

Destinul tragic al lui Avram Iancu după înfrângerea revoluției, suferința sa, viața sa de mucenic și martir pentru cauza românilor, refuzul de a accepta onorurile și favorurile împăratului pentru folosul său propriu au avut un rol major în conturarea imaginii de erou a lui Avram Iancu în mentalul colectiv al românilor. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se manifestă încă în spațiul românesc curentul romantic, iar lupta românilor pentru îndeplinirea programului pașoptist continuă, în condițiile eșecului Revoluției de la 1848.

Avram Iancu în tradiția românilor

Niciuna din figurile mari ale românilor din Transilvania nu s-a bucurat de atâta popularitate, de la un capăt la altul al provinciei, precum Avram Iancu. Doar Ștefan cel Mare și Alexandru Ioan Cuza au mai trezit un ecou atât de mare în tradiția populară¹⁹. Personalitatea de EROU a lui Avram Iancu a fost oglindită de-a lungul timpului în povestiri, legende, amintiri și cântece populare, cercetate prin intermediul istoriei orale. Povestirile despre Avram Iancu înfățișează adevărul și alcătuiesc mărturiile de primă însemnătate cu privire la viața lăuntrică a oamenilor simpli. Acestea îmbină adesea realul cu fantasticul, cu miraculosul, mai ales cu cât se îndepărtează mai mult în timp, punând în valoare talentul povestitorului în crearea dialogului, a atmosferei sau în redarea detaliilor. Amintirile istorice, care coexistă și întăresc filonul povestirilor, au o formă mai concretă, mai reală, invocând în general un martor – numele părinților, al moșilor și strămoșilor, o altă generație. Urmându-și conducătorul (pe Avram Iancu), poporul a transformat suferința în mânia, plânsul în

¹⁶ Florian Dudaș. *Avram Iancu în tradiția românilor*. Ediția a doua, revăzută și adăugită. Oradea: Editura de Vest, 1998, p. 253; Mircea-Gheorghe Abrudan. Avram Iancu: obârșia, familia, educația. În: *Avram Iancu: eroul zilelor noastre*, coordonator Ioan Bolovan. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2024, p. 30.

¹⁷ Silviu Dragomir. *Avram Iancu*. Prefață de Vasile Maciu. București: Editura Științifică, 1965, p. 301.

¹⁸ Keith Hitchins. Avram Iancu și revoluția europeană de la 1848. În: *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1700-1868*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1987, p. 153.

¹⁹ Ovidiu Bîrlea. Prefață. În: *Horea și Iancu în tradițiile și cântecele poporului*. Ediție îngrijită de Ovidiu Bîrlea și Ioan Șerb. Prefață de Ovidiu Bîrlea. București: Editura Eminescu 1972, p. XV.

chemare la luptă, răbdarea în revoltă, focul din vatră în flacără de revoluție revărsată peste munți și văi. Este momentul în care poporul îl înzestrează pe Iancu (la fel ca pe Horea anterior) cu toate puterile închipuirii sale, considerându-l *Domn* și *Crai* peste Țara românească de pe plaiuri, *Crăișor al Munților*²⁰.

Tradițiile privind martiriul lui Iancu domină covârșitor și depășesc adesea informațiile documentare. Versurile populare, dar mai ales cântecele, oferă dovada cea mai clară despre înrăurirea binefăcătoare pe care Iancu a avut-o asupra poporului, forța simbolică cu care a întruchipat aspirațiile maselor. Cântecele Răscoalei au stat la începutul cântecelor Revoluției, tot la fel cum în conștiința mulțimilor Revoluția a fost continuarea firească a Răscoalei, iar Iancu urmașul lui Horea²¹. Dintre toate cântecele, cel mai cunoscut este *Marșul lui Iancu*. Versurile sale reprezintă un text adaptat, după *Marșul lui Dragoș*, și s-a răspândit în întreaga Transilvanie, și nu numai, devenind cel mai popular din vremea Revoluției și până în zilele noastre. Marșului lui Iancu i s-au alăturat în timpul revoluției și alte cântece istorice: *Deșteaptă-te, Române*, *Hora Ardealului*, *Sus, române*, *Cântec român*, *Lui Iancu*²².

Mult mai numeroase decât cântecele istorice ale Revoluției sunt cântecele și poeziile populare despre Revoluție, iar în cadrul acestora Avram Iancu ocupă un loc principal, aproape exclusiv. Multe din cântecele populare au apărut în timpul luptelor pentru libertate sau în perioada imediat următoare, în timp ce altele au fost născute în deceniile următoare. Cele mai valoroase și autentice sunt, bineînțeles, primele. Este posibil ca pe unele însuși Iancu să le fi cunoscut, ascultat sau chiar cântat. Cântecele Iancului s-au răspândit de-a lungul timpului atât pe cale orală, cât și prin intermediul periodicelor românești ale vremii, în cuprinsul cărora au fost publicate ca forme singulare sau sub forma unor mici culegeri. Printre primele culegeri de cântece populare din vremea Revoluției se numără cea publicată în 1857, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, ce cuprinde un grupaj de opt cântece. Primul conține șase versuri: „*Frunză verde tulipanu, / Vine oastea lui Urbanu; / Foicica nucului, / Vine oastea turcului; / Foicica bradului, / Vine oastea Iancului*”²³.

Etape în culegerea folclorului referitor la Avram Iancu. În 1871, când Avram Iancu încă trăia, începe culegerea poeziilor populare despre acesta. Simion Florea Marian, unul dintre cei mai mari folcloriști, cu prilejul călătoriei sale în Transilvania spre liceul din Beiuș, vizitează Munții Apuseni. Chiar dacă nu a reușit să-l întâlnească pe Iancu, Florea Marian s-a preocupat ani la rând de adunarea cântecelor populare despre Iancu, atât prin intermediul unor folcloriști ardeleni, cât și a publicațiilor periodice ale vremii.

După moartea lui Iancu, odată cu faima sa, crește și numărul creațiilor folclorice închinute memoriei sale. Un mare număr de cântece și poezii populare din această perioadă se află risipite prin colecțiile transilvănene, întâlnindu-se, de obicei, în caiete de tip manuscris ce aparțin unor tineri, studenți, intelectuali sau rapsozi din popor, în paginile a numeroase ziare și reviste transilvănene,

²⁰ Florian Dudaș, *Avram Iancu în tradiția...*, pp. 6-7.

²¹ *Ibidem*, p. 284.

²² *Ibidem*, p. 289.

²³ *Ibidem*.

mai ales, sau în cadrul unor colecții cu caracter folcloric (cum sunt cele ale lui Ion Micu Moldovan, Ion Pop Reteganul, Atanasie M. Marienescu). Teofil Frâncu și George Candrea includ la 1888, în cadrul monografiei închinată românilor din Munții Apuseni, textele unor cântece: *Iancu și Coșut*, *Iancu și ungurii*²⁴. În preajma comemorării a 50 de ani de la Revoluție, Simion Florea Marian lansează în presa vremii apelul pentru adunarea poeziilor populare despre Avram Iancu, apel primit cu mult entuziasm și interes. În 1900 apărea, astfel, la Suceava cartea sa, *Poezii populare despre Avram Iancu* (Suceava, 1900), ce conținea 76 de variante, în mare parte reproduse din ziare și reviste sau din alte colecții de folclor apărute până atunci, cărora le-a adăugat propriile culegeri. Referindu-se la ele, Ovidiu Bîrlea aprecia că cele mai multe sunt populare prin structură și proveniență²⁵. Tot în această perioadă a apărut și culegerea de poezii și cântece populare despre Avram Iancu a folcloristului bihorean Vasile Sala, mai puțin valoroasă, deoarece cele mai multe texte au fost comunicate lui Marian, iar asupra altora s-a intervenit prin modificări și adăugiri²⁶. Béla Bartók a inclus în culegerea sa de cântece populare românești din Bihor și versurile și linia melodică a trei dintre cântecele Iancului, aflate în circulație la 1909 în zona Beiușului²⁷.

Importante texte folclorice închinată lui Avram Iancu au fost publicate în anii 1922-1924, cu prilejul marcării a 50 de ani de la moarte (1922) și a 100 de ani de la naștere (1924). Dintre autorii acestora amintim: Ioan Georgescu, Ioan Popovici (publică o versiune a cântecului *Iancu la Abrud*), T. Papahagi (culege din satul Secătura, din Munții Apuseni, versurile cântecului *A Iancului*, însoțite de ritmul melodic), Alexandru Ciura (publică cântecele: *Marșul lui Iancu*, *Auzi colo și Moțul din Ardeal*; dar și unele populare: *Pe dealul Feleacului*, *Jele-i Doamne*, *cui i-e jele*, *Strigă Bărnuț*, *Pe drumul Bălgradului*, *Cât e dealul de lungat*, *Nourăș mândru*, *drumos și Până fu Iancu-n domnie*), Teodor Murășanu, Enea Hodoș, Nicolae Boician²⁸. Multe din cântecele Iancului se găsesc în anii următori publicate în diverse culegeri de cântece naționale, în paginile ziarelor și ale revistelor, în calendarele vremii și uneori chiar în cadrul unor lucrări cu caracter monografic (de exemplu, în *Monografia almanah a Crișanei* din 1938, p. 156).

Alte colecții au fost publicate în decursul ultimelor decenii, dintre care amintim: *Horea și Iancu în tradițiile și cântecele poporului*, Ediție îngrijită de Ovidiu Bîrlea și Ioan Șerb, Prefață de Ovidiu Bîrlea (București, 1972); V. Copilu-Chiără, „Cântece despre Avram Iancu”, în *Folclor literar*, II (Timișoara, 1968); N. Jula, *Iancule, dorule* (Arad, 1972) și *Cântecele Iancului* (Deva, 1972); *Cântece și tradiții populare despre Horea și Avram Iancu*, Ediție îngrijită de M. Anton și I. Mărgineanu (București, 1985)²⁹.

Cântecele Iancului. Cele mai autentice și cunoscute cântece închinată lui Iancu datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Unele au fost create pe când eroul era în viață, iar altele – după moartea sa. Cele mai multe evocă eroismul legiunilor române aflate sub conducerea lui Avram Iancu. Unele glorifică izbânda

²⁴ *Ibidem*, p. 290.

²⁵ O. Bîrlea. *Prefață*, p. XXII.

²⁶ *Ibidem*

²⁷ Béla Bartók. *Cântece populare românești din comitatul Bihor*. București: 1913, p. 15.

²⁸ Florian Dudaș. *Avram Iancu în tradiția...*, pp. 290-292.

²⁹ *Ibidem*, p. 292.

istorică din timpul revoluției, altele blamează faptele dușmanului și ale curții austriece, iar altele deplâng destinul tragic al lui Avram Iancu. Figura centrală a cântecelor este Avram Iancu³⁰. Imaginea eroică a lui Iancu a rămas vie în amintirea populară. Faptele sale erau cântate de la un capăt la altul al Transilvaniei, în vreme ce în legende i se tălmăceau calitățile. Cântecurile despre Iancu provin din toate colțurile Transilvaniei. Pentru creatorul popular, Iancu este absolutul, unicul, cel fără de seamăn; chiar și carele sale „strălucesc ca soarele”: „*Pe dealul Feleacului/Merg carele Iancului,/Nu merg cum merg carele,/Strălucesc ca soarele./Carul merge-mpiedicat,/Iancu merge supărat./Boii-s cu coarne de ceară,/Om ca Iancu nu-i în țară,/Boii-s cu coarne de spume,/Om ca Iancu nu-i în lume,/Boii-s cu coarnele verzi,/Om ca Iancu nu mai vezi!*”³¹. Cele mai multe cântece fac referire la prima parte a campaniei din vara și toamna anului 1848, când legiunile românești trec la ofensivă. Unele pun față în față pe Iancu cu Kossuth, subliniind dârzenia fiului de moț. De-a lungul timpului cele mai multe au ieșit din uz, rămânând frecvente cele două tipuri: *Vine Iancu de la munte* și *Pe dealul Feleacului*. Persistența lor a fost favorizată și de melodia armonizată de Timotei Popovici, cu un refren de origine cultă. Melodia a fost specifică în trecut baladei lui Pinte Viteazul. Împrumutul melodiei a fost favorizat de conținutul revoluționar al cântecului, dar și de calitatea lui Avram Iancu de conducător al unei noi răscoale³².

Câteva variante subliniază lupta lui Iancu pentru realizarea aspirațiilor țărănești, de secole, de eliberare din iobăgie. Se observă mereu alternarea termenilor de „grof” sau „domn” cu cel de „ungur”, ceea ce arată că antagonismul nu avea o orientare șovină, ci un substrat social în condițiile specifice ale Transilvaniei³³. Alte cântece, mai restrânse la număr, sunt posterioare revoluției și amintesc cu jale de deznădejde de epoca de glorie când românii erau puternici sub conducerea unică a lui Iancu. Unele cântece despre Iancu au rezultat din contaminarea cu altele de largă circulație, cum este cazul celor despre Iancu Jianu. Baladele haiducești au mai influențat și alte cântece despre Iancu. Alte variante s-au contaminat cu cântecul de militărie despre căpitanul Pavel, în timp ce o parte din cântecele lui Horea au fost substituite cântecelor lui Iancu³⁴.

Imaginea lui Avram Iancu la Voievozi în perioada interbelică

În revista *Crișul Negru* din Octombrie 1937, Nr. 1, apărea la pagina 28, la rubrica „Folklor din Bihor”, HORA LUI IANCU. Culegătorul ei era Gavril Crișan, iar informatorul era Floarea Drimbe din Voievozi-Bihor. Versurile erau însoțite de mențiunea că „se cântă pe aceeași melodie ca și celelalte cântece ale lui Iancu”. Pentru a avea o imagine completă și complexă asupra felului în care personalitatea lui Iancu a fost reflectată în mentalul popular al locuitorilor din satele de pe Valea Bistrei în perioada interbelică, vom fi interesați în continuare de reconstituirea atmosferei din satul Voievozi în

³⁰ O. Bîrlea. *Prefață...*, p. XV.

³¹ *Horea și Iancu în tradițiile și cântecele poporului*. Ediție îngrijită de Ovidiu Bîrlea și Ioan Șerb. Prefață de Ovidiu Bîrlea. București: Editura Eminescu, 1972, p. 152.

³² O. Bîrlea. *Prefață...*, p. XVIII.

³³ *Ibidem*, pp. XIX-XX.

³⁴ O. Bîrlea. *Prefață...*, pp. XIX-XXI.

momentul culegerii baladei (context istoric, specific geografic, analiză etno-confesională a populației, analiză folclorico-etnografică) printr-o analiză în durată lungă și prin apelul la principalele surse documentare, de creionarea imaginii culegătorului baladei și a informatorului, de analiza critică a acestui vechi cântec bătrânesc din Voivozi, precum și de identificarea firului epic al baladei și a motivelor principale.

Avram Iancu și Bihorul. În încercarea de a afla cât mai multe detalii despre modul în care imaginea lui Avram Iancu a fost reflectată în mentalul locuitorilor de pe Valea Bistrei în perioada interbelică, este nevoie să înțelegem dacă a existat o legătură directă între Avram Iancu și comitatul Bihor. Se naște astfel o primă întrebare: a avut Avram Iancu legătură directă cu acest sat din Nordul Bihorului în drumurile sale spre Viena? Știm că în februarie 1850, Iancu străbătea Bihorul în drumul său spre Viena, pentru a solicita drepturi pentru români (a dormit la Beiuș, apoi a trecut prin Oradea), dar nu se știe de o trecere a sa prin aceste părți nordice ale comitatului. Și atunci: au fost unii reprezentanți ai românilor din acest sat în contact cu Avram Iancu, în condițiile în care se cunoaște că mai mulți fruntași ai românilor din părțile Bihorului au avut o legătură directă cu conducătorul rezistenței armate a românilor din Munții Apuseni din timpul revoluției de la 1848-1849? Nu avem cunoștință de existența unei legături directe între Avram Iancu și intelectualii locali (preoți în special) din satele de pe Valea Bistrei. Cel mai probabil, românii din Voivozi au fost solidari cu drama lui Avram Iancu, așa cum au fost și alți români din alte părți, fără să fi avut o legătură directă cu acesta. Este posibil însă ca unii moți să fi avut o legătură directă cu această localitate, fie prin târgurile săptămânale din regiune la care moții și-au adus produsele, fie prin intermediul unor moți care s-au stabilit în această regiune (poate prin căsătorie).

La începutul lunii februarie 1850, Avram Iancu străbătea comitatul Bihor în drumul său spre Curtea de la Viena, însoțit fiind și de doi revoluționari din munți: prefectul Simion Balint și viceprefectul Maior³⁵. A părăsit Vidra de Sus la 3 februarie, îndreptându-se spre Hălmagiu și de aici spre Beiuș³⁶. În drumul său, a făcut un popas la Vașcău, în noaptea de 3/4 februarie 1850, în casa Percepției cercuale a Plasei Vașcău. La Beiuș, Iancu a fost găzduit în casa fostului om politic dr. Emil Pop, situată pe strada Burgundia Mare, nr. 20³⁷. La 6 februarie ajungea la Oradea, unde „mii de cetățeni maghiari așteaptă, ore întregi, să poată vedea pe craiul neincoronat al munților, a cărui sosire se anunțase”³⁸. Trecerea lui Avram Iancu prin Oradea, la limita de vest a spațiului românesc, a stârnit un adevărat val de emoție și simpatie, constituind un eveniment extraordinar în viața orașului. Populația orașului, români și maghiari deopotrivă, au ieșit să-l vadă. Pe drum, țărani români l-au primit pretutindeni cu „manifestații însuflețite”³⁹.

Voivozi – aspecte istorice, geografice, demografice și culturale. În perioada interbelică, aproximativ 80% din populația României trăia în mediul rural; situația era asemănătoare și în județul Bihor. Așezarea Voivozi este situată pe cursul supe-

³⁵ Antonio Faur. Avram Iancu la Oradea (februarie, 1850). În: *Identitatea Națională*. 2024. An IX, nr. 1(9), p. 46.

³⁶ *Ibidem*

³⁷ Florian Dudaș. *Avram Iancu după Războiul național*. Oradea: 2024, pp. 164-165.

³⁸ S. Dragomir. *Avram Iancu...*, p. 413.

³⁹ A. Faur. *Avram Iancu la Oradea...*, p. 48.

rrior al Văii Bistrei, la contactul dintre Munții Plopișului și Dealurile de Vest, având o poziție centrală în cadrul Depresiunii Bistrei. Poziția oarecum izolată în raport cu drumurile principale din Bihor i-a oferit un caracter special, de păstrare a identității locale. Așezarea apare atestată documentar la cumpăna secolelor XIV-XV, ca așezare românească (*possessio valachorum*); consemnările documentare (diplomă patriarhală în raport cu mănăstirea Peri) și săpăturile arheologice (biserița de zid, sec. XIII) au dovedit existența unei așezări monahale la Voivozi între secolele XII-XV. Așezarea este situată într-un context multiethnic și multiconfesional (în apropiere locuiesc maghiari din Evul Mediu; în zona Munților Plopiș trăiește cea mai mare comunitate de slovaci din România, din sec. XVIII-XIX), dar așezarea a fost una românească (de confesiune ortodoxă) de-a lungul perioadelor istorice. Din punct de vedere demografic, a existat o creștere constantă a numărului de locuitori. Specificul localității, cât și al întregii zone a Văii Bistrei, este dat de existența unui mozaic etnic și confesional. În 1930, erau 919 locuitori și 193 de gospodării, dintre care 86,6% erau români și 79,5% erau de confesiune ortodoxă. Din punct de vedere economic, agricultura (cultura plantelor și creșterea animalelor) ocupă primul loc în ocupația locuitorilor de-a lungul timpului. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se dezvoltă industria în așezările de pe Valea Bistrei: începe exploatarea lignitului și a șisturilor bituminoase la Budoi și Voivozi, producerea sticlei în satele din apropiere (Șinteu, Pădurea Neagră)⁴⁰.

Din punct de vedere cultural, se constată o eferescență din acest punct de vedere, atât înainte de 1918, cât și după 1918, prin existența unei pătri de intelectuali locali, manifestări culturale desfășurate de ASTRA (Despărțământul Marghita): înființarea de agenturi la Voivozi și Cuzap, conferințe, bibliotecă la Popești și Voivozi-Cuzap, abonamente pentru publicațiile românești⁴¹. În 1910 lua ființă Despărțământul Marghita al ASTRA, ce avea în raza sa de acțiune și așezările de pe Valea Bistrei. S-a urmărit ca această nouă filială să preia sub subordonarea sa culturală toate comunele românești din jur, care până atunci au fost subordonate despărțământului de la Oradea (înființat în anul 1900). Prima adunare generală a despărțământului s-a ținut la Popești, la 12 iunie 1911, la care au participat intelectuali și țărani din mai multe sate. Comitetul de conducere al despărțământului a pus accent pe acțiunea de sprijinire a învățământului local. Cu această ocazie a fost înființată agentura din Popești în cadrul ASTRA și o bibliotecă la Popești. În perioada următoare au fost înființate alte două biblioteci, între care una la Voivozi-Cuzap (30 iulie 1911), ce cuprindea 35 de volume donate de conducerea centrală. În anii 1911-1912 au fost înființate agenturi la Voivozi și la Cuzap, unde preot paroh era George Navrea. Pentru satele Cuzap-Voivozi au fost asigurate abonamente gratuite pentru publicațiile *Libertatea* și *Poporul Român* și s-au distribuit cărți pentru premierea elevilor cu rezultate bune la învățătură. Rezultatele în rândul populației erau modeste însă: la sfârșitul anului 1911, biblioteca din Voivozi-Cuzap avea 20 de cititori (deținea 35 de volume și 35 de broșuri). Raportul pe 1912 arată o creștere

⁴⁰ Cosmin Ionuț Patca. *Așezările de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare până la instaurarea administrației românești*. Studiu monographic. Prefață de Sorin Șipoș. Oradea: Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2022, passim.

⁴¹ Radu Romînașu. Contribuții la istoricul asociaționismului cultural românesc din Bihor. Despărțământul „Astrei” din Marghita (1910-1918). În: *Crisia*, XLI, 2011, pp. 218-219.

a numărului de cititori la 35. În acord cu sursele arhivistice, la Voivozi a funcționat și o importantă bibliotecă parohială, cu un fond de 145 de cărți, inventariate pentru anii 1911-1912; pentru anul următor s-au adăugat alte 23 de cărți. Tematica acestora era diversă: lucrări istorice, geografice, religioase, economice, biologice, pedagogice, opere din literatura universală, dar și valori ale spiritualității populare, precum povestiri, cântece, glume, snoave etc. O interesantă inițiativă a despărțământului a fost întocmirea unei liste a intelectualilor și sătenilor din cercul Marghita în 1912. Activitatea culturală a continuat și mai intens în Voivozi și pe Valea Bistrei după 1918⁴². Tot din punct de vedere cultural, trebuie să consemnăm alte evenimente cu rol important în viața comunității locale din Voivozi. În anul 1913, preotul George Navrea publică, în revista *Transilvania*, 33 de colinde (texte de colinde) culese din Voivozi și Cuzap⁴³. În anul 1928, preotul paroh Petre Cepleu începe redactarea *Cronicii Sfinte a Parohiei*.

Revista *Crișul Negru*. Revista a apărut pentru prima dată în octombrie 1936, la Beiuș, Tipografia „Doina”. Este o revistă culturală, de provincie (se autointitula „o modestă revistă de provincie”), care nu primește nicio subvenție de nicăieri și se susține doar prin intermediul abonaților. Este susținută mai ales de către învățătorii locali: „*O tribună de liberă exprimare a gândului sincer și curat*”, fără interese politice ascunse, al cărei scop „*a fost acela de a pune la dispoziția tinerelor talente care pot fi ascunse în anonimat, mijlocul de afirmare și în același timp să fim monitorul intelectualității din această regiune*”⁴⁴.

Culegătorul baladei. Gavril Crișan (1911-2000), născut în Popești, avându-l ca dascăl pe Pr. Petre Cepleu, a absolvit Școala Normală unită din Oradea. A fost învățător în mai multe sate bihorene (Săldăbagiu de Barcău, Cornișel, Izbuc, Remetea, Almașul Mic), iar apoi în satul natal, inclusiv director de școală până la pensionare (subinspector școlar în Plasa Marghita între anii 1948-1949)⁴⁵. Pasiunea sa pentru culegerea folclorului local venea din școala normală, dar și din exemple locale, din satul său natal, unde preotul George Navrea a publicat 33 de colinde în revista *Transilvania* în 1913, culese din satele Voivozi și Cuzap. Crișan a cules un important material folcloric de la un număr însemnat de femei din sat, spus sau cântat, femei între 30 și 70 de ani. În acțiunile sale de culegere nu a neglijat Valea Bistrei și a Barcăului. Tot ce a cules a adunat într-o culegere inedită intitulată sugestiv „*Cine n-are dar pe luncă*”, din care a publicat în culegerea „*Folclor literar din Bihor*”, editată și tipărită de Centrul de îndrumare a creației populare a județului Bihor, în anul 1974, iar o altă parte – în „*Șezătoarea*”, suplimentul de etnografie și folclor al revistei „*Familia*” din Oradea. Dintre cântecele sale bătrânești (balade) se remarcă prin tematică și subiect următoarele: *Sora care și-a otrăvit fratele*, *Pintea Viteazul*, *Iancu*⁴⁶. Cât privește persoana de la care a fost culeasă balada, Floarea Drimbe din Voivozi, informațiile din registrul de stare civilă al satului Voivozi nu ne-a fost disponibil

⁴² *Ibidem*, pp. 218-221.

⁴³ *Vezi Colinde din Bihor adunate din Voivozi și Cuzap de George Navrea*. Coordonatori: Sorin Șipoș, Dan Octavian Cepreaga, Cosmin Patca. Ediția a IV-a. Cluj-Napoca/Oradea: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane/Editura Universității din Oradea, 2023.

⁴⁴ *Crișul Negru*. Octombrie 1937, Nr. 1.

⁴⁵ Gavril Moisa. *Voivozi – Bihor (1406-2011). Leagăn de istorie, credință și continuitate. Studiu monografic*. Cluj-Napoca: Editura Grinta, 2011, p. 100.

⁴⁶ Ion Bradu. *Dascăli din Bihor*. Oradea: Editura Arca, 2017, pp. 354-357.

pentru această perioadă. Cert este că numele de familie, Drimbe, nu se regăsește printre numele de familie ale locuitorilor din acest sat bihorean. Numele Drimbe este însă frecvent întâlnit printre locuitorii din satul Ciutelec, o așezare situată tot pe Valea Bistrei, la mică distanță de Voivozi.

Hora lui Iancu de la Voivozi. *Hora lui Iancu* de la Voivozi se încadrează în tipul de baladă numit MAMA IANCULUI⁴⁷. Acest tip de baladă este unul specific haideucilor, încheiat ca o amplă piesă epică, dominat de motivul voinicului, de grija mamei sau uneori a sorei pentru viața și fericirea fiului ei. În cadrul unor variante, se întâlnește atât motivul „calului prevestitor al morții stăpânului”, cât și motivul „testamentului” eroului, care își lasă averea surorii și mamei sale, în condițiile conștientizării morții iminente⁴⁸.

Cântecul de la Voivozi are 64 de versuri, fiind delimitat din punct de vedere al compoziției în 3 părți (I parte – 29 versuri; partea a II-a – 17 versuri; partea a III-a – 18 versuri). Balada are o amplă dezvoltare epică. Iancu, „prunc tânăr”, se află în temniță unde suferă în singurătate și „nime-n lume nu-l aude”. Doar mama sa este cea care îl aude și care aleargă spre Iancu pentru a-l ajuta: „Încălția ți s-a rupt,/Ori merindea ți-o trecut,/Ori ți-i voia de-nsurat?” Iancu însă mărturisește mamei sale că, dintre toate aceste nevoi, cea primordială pentru el este nevoia de libertate: „Ce mi-i voia de scăpat,/Că aice nu pot șede/De grohotul porcilor,/De șuierul șerpiilor/Și de toiul broaștelor”. Iancu îi cere mamei sale să solicite ajutorul „Domnilor” celor mari, care au puterea să îl elibereze sau din contră să îi pună capăt vieții. La îndemnul lui Iancu, mama sa aleargă la curțile „Domnilor” pentru a îndeplini dorința fiului său de libertate. Este tratată însă cu dispreț și jignită de domni: „s-ai noroc tu curv-aleasă”. Domnii îi transmit lui Iancu mesajul că pe joi dimineața îl vor însura cu o „bute de vin roșiu” și cu una de vin verde. Încercătoare în vorbele domnilor, mama lui Iancu aleargă fericită spre fiul său pentru a-i da vestea căsătoriei. Balada se încheie cu răspunsul lui Iancu care constată naivitatea mamei sale în raport cu viclenia Domnilor și destinul tragic pe care aceștia i l-au pregătit: „Vai, Măicuță, Maica me,/Vai da lungă ți-i rochie,/Vai da slabă ți-i minte!/Mare ești și proastă ești!/Butea cea cu vin roșiu/D-ala fi sângele meu.../Butea cea de vinuț verde/A fi că lumea oi u pierde!”

Așadar, în balada de la Voivozi din 1937, Iancu apare ca un tânăr dornic de libertate, care suferă în singurătate, în închisoare. Doar mama sa este cea care îi este alături, dar care, naivă și încercătoare fiind în vorbele Domnilor, nu poate schimba destinul tragic al EROULUI. Acesta este sacrificat de „Domnii” cei mari. Din dialogul lui Iancu cu mama sa se subînțelege un om inteligent și lucid, care cunoaște vorbele meșteșugite ale domnilor, dar și un om care este gata de sacrificiul suprem, dacă nu își poate obține libertatea mult dorită.

Sunt prezente în baladă câteva elemente care îl apropie pe Avram Iancu de Iisus Hristos în mentalul țăranilor români: Iancu este întemnițat asemeni lui Iisus; mama lui Iancu îi rămâne alături, asemeni Maicii Domnului; Domnii cei mari îi promit lui Iancu că-l vor însura într-o zi de JOI, zi care pentru creștini (Joia Mare)

⁴⁷ Încadrarea tematică a fost făcută de Florian Dudaș. A se vedea: Florian Dudaș, *Avram Iancu în tradiția...*, p. 297.

⁴⁸ *Ibidem*

simbolizează ziua trădării lui Iisus de către Iuda; sângele ce urmează să fie vărsat de către Iancu este asemeni sângelui Mântuitorului – un simbol al jertfei și al sacrificiului pentru Mântuire. Nu întâmplător, istoricul Sever Dumitrașcu îl numea pe Avram Iancu „Hristosul românilor”. Pentru țăranul român din Voivozi, Iancu este simbolul suferinței, al sacrificiului, al mucenicieii.

Balada lui Iancu a circulat cu siguranță și în alte așezări românești de pe Valea Bistrei în perioada interbelică. Avem o informație certă că balada lui Iancu a circulat și în satul Ciutelec. Ioan Marin Mălinaș publică în *Satul și biserica din Ciutelec, Bihor* (lucrare realizată în 1974, dar publicată mai târziu în 1997), o astfel de baladă culeasă din Ciutelec și asemănătoare cu cea din Voivozi, numită *Hora Iancului*. Ea se încadrează tot în tipul numit *Mama lui Iancu*. Chiar dacă distanța dintre cele două localități, Voivozi și Ciutelec, nu este mare, există totuși câteva deosebiri de conținut între cele două creații populare. De data aceasta, mama sa refuză să îl ajute, iar Iancu este ajutat să își recapete libertatea de o „mândră” (tânără care-l îndrăgește pe Iancu, iubită). Prin această baladă se scoate în evidență în mod deosebit sentimentul iubirii adevărate, iar persoana care-l posedă dă dovadă de cel mai înalt spirit de sacrificiu: „*Că m-oi vindi rotie/Și Ț-oi plăti robie/Și m-oi vindi mărgelili/Și Ț-oi dăzbati ferăli*”⁴⁹.

Concluzii

Avram Iancu a rămas în mentalul colectiv al românilor cu o imagine de erou. Prin intermediul calităților sale, Iancu a ajuns unul dintre fruntașii revoluției de la 1848-1849 din Transilvania. Locuitorii din Munții Apuseni l-au respectat și l-au iubit. Dar imaginea sa de erou a străbătut limitele Munților Apuseni. Iancu a devenit cunoscut, admirat și iubit în tot spațiul locuit de români. Memorialistica, istoriografia și publicațiile culturale au avut un rol major în cunoașterea vieții și personalității Craișorului Munților și au contribuit decisiv la răspândirea cultului lui Avram Iancu dincolo de Țara Moșilor. Figura de erou a lui Iancu a fost oglindită de-a lungul timpului în creațiile populare: povestiri, legende, amintiri și cântece. Niciuna din figurile mari ale românilor din Transilvania nu s-a bucurat de atâta popularitate, de la un capăt la altul al provinciei, precum Avram Iancu. Versurile populare, dar mai ales cântecele, oferă dovada cea mai clară despre înrăurirea binefăcătoare pe care Iancu, precum altădată Horea, a avut-o asupra poporului, forța simbolică cu care a întruchipat aspirațiile românilor. Figura eroică a lui Iancu a rămas vie în amintirea populară. Faptele sale erau cântate de la un capăt la altul al Transilvaniei, cântecele provenind din toate colțurile Transilvaniei. Chiar dacă nu a străbătut personal partea de Nord a Bihorului, Iancu a ajuns cunoscut și în așezările din Țara Bistrei. O dovedește *Hora lui Iancu* din Voivozi, publicată în revista *Crișul Negru* în perioada interbelică. Încadrându-se în tipologia de cântece numită „Mama Iancului”, balada deplânge destinul tragic al tânărului erou. Pentru țăranul român din Voivozi, Iancu este simbolul suferinței, al sacrificiului, al mucenicieii. Și prin prisma aceasta, Avram Iancu este un EROU AL ROMÂNILOR!

⁴⁹ Ioan Marin Mălinaș. *Satul și biserica din Ciutelec, Bihor. File de monografie* (Teză de licență în Teologie, Institutul Teologic Ortodox de Grad Universitar, Sibiu: 1974). Oradea: Editura „Mihai Eminescu”, 1997, pp. 94-95.